

TERMINOLOGICAL CREATIVITY IN CONTEMPORARY FRENCH

CREATIVITATEA TERMINOLOGICĂ ÎN LIMBA FRANCEZĂ CONTEMPORANĂ (în baza terminologiei economice)

Gheorghe MOLDOVANU, dr. hab.

e-mail: ghmold@ase.md

Academia de Studii Economice a Moldovei,

Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, MD 2005,

tel. (+373 22) 402-944, www.ase.md

Abstract: Neology represents a creative phenomenon, which contributes to the enrichment of languages, from a general perspective and in terms of specialized domains of usage. The formation of new lexical and terminological units becomes an individual and collective conscious process. This paper presents an analysis of language enrichment process through neonyms in French, extracted from a corpus of texts, taken from press sources, in the field of economics. The first part of this work is devoted to a preliminary theoretical presentation of language enrichment and lexical creativity. In the second part, we explain the main observed neological processes using concrete examples.

Keywords: Linguistic innovation, lexical creation, neology, terminology, neonymy.

JEL CLASIFICATION: A20

1. Introducere

Neologia este un domeniu de cercetare încă inexplorat care ridică în continuare o serie de probleme legate de următoarele aspecte: definiția principalelor concepte operaționale, forma, frecvența, originea și semantismul unităților lexicale considerate drept neologisme. În plus, dimensiunea polisemantică a termenului în cauză este evidentă în măsura în care acesta se referă la trei demersuri diferite: 1) crearea de noi unități lexicale prin recurgerea la mecanismele obișnuite de creativitate lexicală a unei limbi; 2) analiza teoretică și aplicativă a procedeelelor de formare a unităților lexicale a unei limbi, stabilirea criteriilor de acceptabilitate și de difuzare a neologismelor; 3) activitate instituțională organizată care are drept obiectiv înregistrarea, crearea, difuzarea și implementarea neologismelor în conformitate cu politica lingvistică a statului.

Crearea de noi unități lexicale și terminologice reprezintă un act benevol, individual și colectiv, care se produce în limbă, cu utilizarea resurselor disponibile ale acesteia, iar neologia și neonomia [Rondeau 1984] reflectă evoluția societăților și științelor, ilustrând capacitatea de adaptare a limbilor la evoluția societăților moderne.

Dintr-o perspectivă dublă, descriptivă și funcțională, lucrarea de față examinează inovațiile terminologice în domeniul economiei și finanțelor atât prin prisma determinării lingvistice și extralingvistice a acestora, cât și prin prisma creativității vorbitorilor: procedee interne și externe de îmbogățire a vocabularului economic, împrumuturi recente din limba engleză, principale tipuri de mutații semantice, etc.

În această ordine de idei, vom încerca să analizăm modul în care limba franceză contemporană tinde să facă față evoluției anumitor concepte economice în scopul de a facilita circulația cunoștințelor legate de acest domeniu important de activitate umană, obiectivul lucrării fiind axat pe două direcții principale: 1) descrierea mecanismelor interne de creativitate lexicală prin utilizarea resurselor proprii ale limbii și 2) elucidarea modalităților de adaptare a limbii franceze la neologismele care transcend frontierele unor state în condițiile actuale de globalizare.

Analiza în cauză este efectuată în baza textelor scrise, publicate *on line* în ultimele două decenii. Prima parte a lucrării include o scurtă descriere preliminară a fundamentelor teoretice a creativității lexicale. Cea de-a doua parte face lumină asupra principalelor procedee neologice observate de noi, acestea fiind ilustrate prin exemple concrete excerptate din presă.

2. Creativitatea lexicală: fundamente teoretice

2.1. Considerații generale privind inovațiile lingvistice

Inovațiile lingvistice, care contribuie la îmbogățirea limbilor, prezintă în sine produsul creativității umane, creativitatea fiind o constantă în domeniul neologiei lexicale și o dovadă a dinamicii unei limbi: «Une théorie de la néologie doit rendre compte du fait d'évidence que la création lexicale est un élément permanent de l'activité langagière» [Guilbert 1975, p. 34-43].

Cât privește activitatea de creație lexicală, aceasta din urmă poate fi considerată ca o acțiune firească și spontană, uneori, inconștientă în situația în care aceasta este produsul imaginației umane (mai ales, în cazul neologiei), sau ca o acțiune de reflecție și, prin urmare, conștientă în situația în care există o necesitate lingvistică legată de definirea unui concept, necesitate care derivă din evoluția societății (în cazul neonimiei). Cu toate acestea, atât neologia, cât și neonimia se caracterizează prin anumite procese specifice de natură morfologică, semantică și sintactică.

Cercetările recente în domeniu arată că procesul de îmbogățire a limbilor trebuie examinat din două perspective: una, de natură sociolingvistică, întrucât inovația lingvistică depinde de vorbitorii limbii, iar alta, de natură exclusiv lingvistică, deoarece acțiunea vorbitorilor asupra limbii implică repercusiuni fonetice, morfologice, semantice și sintactice.

După cum afirmă, J. Pruvost și J. F. Sablayrolles, neologismele sunt indispensabile în limbă, fiind, în același timp, martorii dezvoltării societății umane. «Etant indispensables, les néologismes relèvent de l'étude du système linguistique et impliquent une réflexion sur leurs conditions d'émergences, leurs usages et leurs fortunes très diverses, afin d'observer comment vit notre langue» [Sablayrolles & Pruvost 2003, p. 128]. În aceeași ordine de idei, I. Desmet subliniază că neologismul reprezintă «... un des meilleurs terrains des phénoménologies linguistiques, sociales, culturelles et politiques » [Desmet 2005, p. 23] și că «... du point de vue linguistique, les systèmes des langues permettent le recours à un ensemble de procédés morphologiques, morphosyntaxiques et morphosémantiques pour créer de nouvelles dénominations » [*Ibidem*]. Fără a intra în detalii cu privire la aspectul social, societal, cultural și politic al neologismelor, ne vom referi, în cele ce urmează, la caracteristicile exclusiv lingvistice ale neologiei.

2.2. Tipologia proceselor de creativitate lingvistică

În paragraful de față, vom prezenta o scurtă sinteză a tipologiei proceselor de creativitate lingvistică, deoarece, printre specialiști, nu există o opinie unanimă asupra acestui capitol. Într-adevăr, numeroasele surse bibliografice referitoare la neologie denotă existența unei multitudini de modele tipologice de clasificare a neologismelor care deseori pot induce în eroare un cercetător neavizat.

Astfel, într-o lucrare fundamentală consacrată neologiei în limba franceză contemporană, J.F. Sablayrolles enumeră aproximativ 100 de modele tipologice de clasificare a neologismelor care denotă existența unei disparități enorme între ele [Sablayrolles 2000, p. 409-430]. Conform opiniei autorului, « ...ces typologies par leur nombre, et surtout par les différences qu'elles manifestent, replongent en plein chaos celui qui les examine » [Sablayrolles 2000, p. 71]. Este evident că o atare confuzie prezintă o mare dificultate în cercetarea adecvată a fenomenului în cauză.

Pentru mai multă precizie, J.F. Sablayrolles, propune diferențierea a două mari categorii de tipologii: tipologii dihotomice și tipologii trihotomice [Sablayrolles 2000, p. 95].

În cadrul tipologiilor dihotomice se înglobează neologia semantică și neologia formală (morfologică).

Neologia semantică este calificată drept utilizarea unei forme deja existente în limbă cu un alt sens. «Il s'agit de néologie quand un mot déjà existant dans une langue ajoute un autre sens» [Sablayrolles 2000, p. 150], cele mai importante căi de neologie semantică fiind metafora și metonimia [Sablayrolles 2000, p. 155], dar în această categorie se includ, de asemenea, unitățile lexicale care rezultă din transferul semantic [Lehmann & Martin-Berthet 2008].

Neologia formală este unul dintre cele mai productive procedee de neologie lexicală și constă în crearea de noi unități lexicale cu ajutorul resurselor morfologice ale limbii [afixe] sau a unui alt lexem, în general, neautonom de origine greco-latină. Din această categorie fac parte neologismele create prin derivare, compunere, conversiune, abreviere, onomatopee, etc. Tot în această categorie sunt incluse neologismele/neonimele formate prin derivare analitică/sintagmatică [Moldovanu 2000, p. 87-100] și cele împrumutate [Boulangier 1978].

Unii cercetători [Rondeau 1984, p. 127] clasifică neologismele conform unei tipologii trihotomice, după cum urmează: 1) neologisme/neonime semantice; 2) neologisme/neonime formale și 3) neologisme/neonime provenite din împrumuturi. Această clasificare merită atenția întrucât prevede o abordare specifică a neologismelor/neonimelor împrumutate, care, de fapt, nu se înscriu în creațiile lingvistice propriu-zise, acestea fiind niște inovații lingvistice adoptate de limba țintă [adaptivă] de la o limbă străină [limba sursă] și adaptate ulterior, pentru a putea fi integrate în sistemul lexico-gramatical al limbii țintă.

Pentru a introduce mai multă claritate, Sablayrolles [Sablayrolles 2000, p. 72, 245] propune o nouă clasificare a neologismelor în funcție de două matrice, o matrice externă și o matrice internă, ceea ce permite o subtipologizare a matricelor. Conform acestei metodologii, matricea externă include în sine matricele interne, acestea din urmă subdivizându-se, la rândul lor, în următoarele patru matrice:

1) matricele morfo-semantice care reunesc neologismele construite prin afixare (prefixare, sufixare, prefixare și sufixare, etc.), unitățile lexicale create prin compunere, inclusiv derivatele analitice/sintagmatice, precum și cele formate prin imitare (onomatopee);

2) matricele sintaxico-semantice care înglobează neologismele formate prin schimbare de funcție [conversiunea, conversiunea verticală, etc.] sau prin schimbare de sens [metafora, metonimia, etc.];

3) matricele morfologice care includ neologismele create prin trunchierea formei;

4) matricele pragmatico-semantice care întrunesc neologismele create prin schimonosire de formă și/sau sens (mots formés par détournement).

În cadrul matricei externe, care cuprinde neologismele împrumutate din alte limbi, noi vom califica drept import lexical neonimele care și-au păstrat forma lor autohtonă fără să se adapteze la sistemul lexico-gramatical al limbii țintă. Dimpotrivă, în cazul în care se atestă tentative de substituire sau de adaptare a termenului la sistemul limbii țintă, acesta va fi considerat drept împrumut.

Este oportun să amintim aici că noțiunea de împrumut este destul de imprecisă și după cum menționează unii cercetători, «...si tout emprunt résulte de l'influence d'une langue source sur une langue cible, toute influence externe exercée par une langue source sur une langue cible ne donne pas nécessairement un emprunt » [Sablayrolles & al. 2009, p. 339]. În opinia noastră, acest tip de creații intermediare se înscriu, mai degrabă, în cadrul matricei interne.

Analiza efectuată ne permite să constatăm următorul lucru: creația terminologică în limbajul economic se realizează, pe de o parte, grație matricelor interne morfo-semantice și morfologice, iar,

pe de altă parte, datorită matricei externe, adică prin import lexical sau împrumut. În cele ce urmează, vom analiza cum se construiesc neonele specifice domeniului economic de activitate umană în limba franceză contemporană grație matricelor interne.

3. Neonime construite conform matricelor interne

3.1. Matricea morfo-semantică

3.1.1. Derivarea prefixală

Numeroase unități terminologice din limbajul economic sunt construite grație matricei morfo-sintactice prin derivare prefixală, unul dintre prefixele foarte productive fiind *euro-*.

Înainte să ilustrăm afirmațiile noastre prin exemple concrete, este necesar să menționăm că prefixarea este compartimentul derivării care suscită cele mai numeroase controverse teoretice. Amintim aici problemele legate de delimitarea cu precizie între prefixare și compunere, cercetătorii tratând unele și aceleași elemente formative fie ca prefixe, fie ca elemente de compunere. Din aceste motive, elementul *euro-* este considerat uneori ca element de compunere [Dictionnaire des difficultés du français], alteori ca prefix. «En effet, le préfixe euro-, utilisé dans plusieurs autres expressions...» [www.culture.gouv.fr].

În literatura de specialitate, publicată în limba română, elementul în cauză este considerat, mai degrabă, drept pseudoprefix sau prefixoid : « element de compunere sau cuvânt cu ajutorul căruia se formează, în compunerea savantă, termeni științifici și tehnici » [DEX], însă pentru cercetarea de față contează productivitatea formantului *euro-*, mai degrabă decât statutul acestuia.

Analiza efectuată arată că neologismele create cu prefixul dat sunt axate pe două direcții: 1) Europa/Comunitatea Statelor Europene (*euroscéptique*, *eurocrate*, *europlan*, *eurodéputé*) și 2) domeniul economico-financiar (*euro-dollar*, *eurocentime*, *euromarché*, *euro-obligation*, *euro-système*, *eurotaxes*, *eurodevise*, *euroland*, *euromoney* «magazine consacré à l'origine aux euro-obligations et maintenant aux marchés financiers en général»).

Ortografia neologismelor formate cu prefixul *euro-* este în evoluție permanentă. Actualmente, uzul înregistrează o tendință de suprimare a cratimei, exceptând cazurile de joncțiune a celor două elemente, când cel de-al doilea element începe cu o vocală (*euro-obligation*) sau când prefixul în cauză face referință la adjectivul «european», asociat cu un alt adjectiv care face referință la un stat sau o comunitate de state (*conférence euro-africaine*).

Prefixul *euro-* este extrem de polisemantic, el participă la crearea neologismelor care pot desemna orice: canale de televiziune (*Euronews*), competiții sportive (*UEFA EURO 2008*), agenții de turism (*Eurolines*), instituții europene (*Europolis*), reviste ilustrate (*Euromoney*), nume de organizații diverse (*Eurostat*, *EuroCom*), denumiri de întreprinderi (*Eurodéfense*, *Eurodiffusion*). Dacă mai adăugăm la toate acestea și alte neologisme, cum ar fi *eurocard* «carte bancaire de paiement...» și *eurotique* « un spectacle multimédia, une exploration visuelle de l'auditif et du visuel, de l'imaginaire européen, dans une aventure eurotique ... », putem afirma că utilizarea prefixului *euro-* este de-a dreptul imprevizibilă.

Trebuie să menționăm, totuși, că productivitatea prefixului în cauză este în ușoară scădere, cota maximă fiind înregistrată în anii 90 ai secolului trecut. Acesta se datorează și faptului că multe unități lexicale formate cu prefixul dat nu mai sunt percepute ca neologisme în măsura în care ele sunt înregistrate în dicționare.

3.1.2. *Derivarea analitică/sintagmatică*

Studiul de față ne permite să evidențiem printre procedeele foarte productive de creare a termenilor economici derivarea analitică/sintagmatică. Derivatele sintagmatice sunt alcătuite din două sau mai multe cuvinte care definesc un singur concept. După cum afirmă Sablayrolles, «Dès lors qu'un élément nouveau surgit dans ces associations plus ou moins figées, elles deviennent néologiques» [Sablayrolles 2000, p.155]. « Ces nouvelles alliances, caractérisées par une perte de leur sens compositionnel au profit d'un sens unique, combinent le plus souvent la structure déterminé – déterminant » [Idem, p. 156]. Referindu-se la specificitatea neologismelor în raport cu neologismele A. Goose [Goose 1975] menționează că neologismele sunt create preponderent prin afixare, pe când neologismele sunt construite, mai ales, prin derivare analitică, fapt confirmat și de cercetarea noastră.

Pentru ilustrarea acestui procedeu, am considerat necesar să selectăm derivatele sintagmatice formate cu ajutorul termenului *prêt* (*împrumut, credit*). Analiza materialului factologic ne-a permis să repertoriem un număr considerabil de termeni financiari formați cu acest cuvânt. Printre aceștia, se regăsesc termeni care sunt deja înregistrați în dicționare, cum ar fi: prêt immobilier, taux de prêt, offre de prêt, assurance de prêt, prêt social, prêt relais, prêt in fine, désolidarisation de prêt, demande de prêt, iar alții sunt rezultatul unei activități de creație relativ recente: prêt ricochet (Ce nouveau produit permet à une petite entreprise ou un indépendant d'obtenir un crédit mixte destiné à renforcer sa trésorerie afin de faire face aux conséquences économiques du Covid-19); prêt garanti par l'Etat (Afin d'accompagner aux mieux les entreprises face aux difficultés financières rencontrées engendrées par les mesures de confinement imposées pour lutter contre la propagande du Covid-19, le Gouvernement a lancé un dispositif de prêt garanti par l'Etat).

Aceste numeroase exemple sunt o dovadă a dimensiunii și productivității derivării analitice în limbajul economic. Mai mult, unele dintre derivatele sus-numite servesc drept bază derivativă pentru crearea de noi unități terminologice: prêt immobilier – courtier en prêt immobilier; prêt bancaire - prêt bancaire professionnel. Este oportun să menționăm că derivatele sintagmatice pot servi ca bază derivativă pentru crearea de sigle: prêt à taux zéro – PIZ; prêt à l'accession sociale – PAS; prêt épargne logement – PEL; prêt garanti par l'Etat – PGE.

3.1.3. *Cuvintele telescopate (mots-valises)*

Studiul de față ne-a permis să relevăm o serie de cuvinte telescopate care sunt create prin amalgamarea a cel puțin două cuvinte existente deja în limbă. Fuziunea sensurilor elementelor constitutive permit, astfel, construirea unei unități lexicale noi cu un sens distinct. Astfel, amalgamarea prin apocopă a elementului Grèce + euro a contribuit la apariția unui construct telescopat *geuro* (monedă posibilă pentru Grecia, sugerată ca o eventuală soluție la criza din această țară).

Adjectivul *quantamental* este o creație telescopată recentă utilizată în limbajul profesional de contabilitate și face referință la gestiunea activelor. El a fost format prin amalgamarea elementelor *quantitatif(ve)* prin apocopă + *fondamental(e)* prin afereză. Emergența acestui neologism este o dovadă a combinării celor două abordări principale (cantitativă și fundamentală) în gestiunea activelor.

Printre corpusul de termeni analizați există neologisme care ridică anumite probleme în privința clasificării lor după criteriul procedurii de creare. Astfel, termenul *entreprenaute* (créateur d'entreprise sur internet) permite o dublă interpretare, situându-se, pe de o parte, la limita dintre sufixare și derivare, pe de altă parte, dintre compunere și formațiunile telescopate. Într-adevăr, se poate afirma că neologismul *entreprenaute* este format prin derivare după modelul altor derivate, cum ar fi: *cosmonaute, spatonaute, astronaute, océanaute, cybernaute*, întrucât elementul *-naute* se folosește cu același sens într-o serie

întreagă de derivate, fiind sudat cu un radical. Pe de altă parte, acest neologism poate fi considerat ca produsul amalgamării elementelor constitutive *entreprise* și *internet*.

3.2. Matricea morfologică

3.2.1. Neonime create prin trunchierea formei: sigle și acronime

Studiul de față ne-a permis să constatăm numeroase cazuri de formare a neologismelor prin trunchierea formei sintagmelor complexe. Materialul factologic demonstrează că există două tendințe în crearea neologismelor de acest tip:

1). Unele sigle și acronime sunt construite prin trunchierea sintagmei de origine (de cele mai multe ori provenită din engleză). Astfel, neologismul *SWOT* prezintă o trunchiere a sintagmei engleze Strengths-Weakness-Opportunities-Threats (*matrice swot, méthode swot, analyse swot, tableau swot*). De asemenea, neologismul *MRO* este o trunchiere a sintagmei «Main Refinancing Operation (opération de refinancement à court terme (à la semaine ou au mois))».

2). Alte neologime din această categorie sunt de asemenea create prin trunchiere doar că după traducerea sintagmei de origine în limba franceză. Drept exemplu poate servi neologismul *RTA* care este o trunchiere a sintagmei «rentabilité totale d'une activité» (Quotient de la valeur finale des investissements pour un secteur donné, augmentée des flux qu'ils engendrent, par leur valeur initiale en début de période), având drept echivalent englez neologismul *TBR* (Total Business Return). Un alt exemplu este neologismul *CTT*, trunchiere a sintagmei «contrat à terme de taux» (Contrat ayant pour objet de fixer à l'avance le taux d'intérêt d'un emprunt ou d'un prêt futurs et se dénouant par le versement d'une différence entre ce taux et le taux de marché), având drept echivalent englez neologismul *FRA* (Forward Rate Agreement).

Este oportun să menționăm că, uneori, putem observa coexistența a două neologime după formă care fac referință la unul și același concept. Aceasta se explică prin faptul că, inițial, pentru definirea unui concept inexistent în limba țintă (adoptivă), s-a creat un neologism prin trunchierea sintagmei din limba sursă, pentru ca mai târziu acesta să fie substituit cu un neologism creat prin trunchierea acestei sintagme, tradusă în limba țintă. Astfel, materialul factologic ne furnizează exemple în care se observă tendința de substituție a neologismului sus-menționat *SWOFT* cu echivalentul său francez *AFOM*, care este o trunchiere a sintagmei Atouts-Faiblesses-Opportunités-Menaces (a se compara: analyse AFOM, tableau AFOM).

Cât privește ortografierea siglelor și acronimelor repertoriate, se observă o lipsă de regularitate: uneori ele se scriu cu majuscule, alteori cu minuscule. În fine, exemplele prezentate mai sus denotă o opacitate totală a acestei categorii de neologime pentru persoanele neavizate și doar cei care cunosc relația dintre siglă și sintagma respectivă pot decoda sensul. Această remarcă trebuie să fie luată în considerare nu numai de către specialiștii din domeniu, dar și de traducători, profesori și studenți.

CONCLUZII:

În rezultatul analizei efectuate am reținut următoarele concluzii. Creativitatea terminologică reflectă dezvoltarea, economică, științifică și culturală a societății. Creația neologimică în limbajul economic al limbii franceze contemporane se realizează, pe de o parte, grație matricelor interne morfo-semantice și morfologice, iar, pe de altă parte, datorită matricei externe, adică prin import lexical și/sau împrumut. Inovațiile lexicale relevate în cadrul matricei interne sunt create prin schimbare de formă (neologimie flexională) sau de sens (neologimie semantică). Printre procedeele morfo-semantice de creație neologimică cel mai productiv este derivarea analitică/sintagmatică.

Analiza efectuată denotă coexistența simultană a diferitor forme pentru unul și același termen, fapt care produce o anumită instabilitate formală, grafică și morfo-sintactică. Chiar dacă această varietate de formă reflectă dinamica și bogăția arsenalului lingvistic al limbii, ea poate ridica anumite probleme în cadrul procesului de predare/învățare a acesteia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Boulanger, J.C., *Néologie et Terminologie*. In *Néologie en marche*, série b: langues de spécialités, n°4 Québec: OLF, 1978, p. 5-27.
2. Desmet, I. *Terminologie et variation : des langues spécialisées aux verbes spécialisés*. HDR en Sciences du Langage, Université Paris 7-Denis Diderot, 2005, vol. V.
3. Guilbert, L., *La créativité lexicale*. Paris: Larousse, 1975, 285 p.
4. Goosse, A., *La néologie française d'aujourd'hui : observations et réflexions*, Paris, Conseil international de la langue française (CILF), 1975, 74 p.
5. Lehmann, A. & Martin-Berthet, F. *Introduction à la lexicologie : sémantique et morphologie*, 3 éd, Paris: A.Colin, 2008, 264 p.
6. Rondeau, G. (1984). *Introduction à la terminologie*. Québec: Gaëtan Morin, 1984, 238 p.
7. Sablayrolles, J.F. & Pruvost, J., *Les néologismes*. Paris: PUF, 2003, 127 p.
8. Sablayrolles, J.F., *La néologie en français contemporain. Examen du concept et analyse de productions néologiques récentes*. Paris: Champion, collection Lexica. Mots et Dictionnaires, 2000, 592 p.
10. Sablayrolles, J.F., Jacquet-Pfau, C. & Humbley, J., *Emprunts, créations "sous influence" et équivalents*. In *Passeurs de mots, passeurs d'espoir : lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité*, Editions des Archives Contemporaines, AUF, 2009, p. 325-339.
11. Молдовану, Г. К., *Деривационные микросистемы французского языка: комплексная деривационная парадигма*. Кишинёв, 2000, 159 с.